

4. Anderson James E. Public-making. In introduction. Houghton Mifflin Company, 1994. 321 p.
5. Державна національна програма «Освіта». Україна XXI століття. Відп. за випуск С. С. Павловський. К.: Райдуга, 1994. 61 с.
6. Полонский В. М. Словарь понятий и терминов по законодательству Российской Федерации. М.: Московский ин-т развития образовательных систем, 1995. 58 с.
7. Куклин В. Ж., Беляев С. А. Системные аспекты образовательной политики и управления образованием. *Университетское управление*. 2010. № 326. С. 10–23.
8. Налетова И. В. Образовательная политика в области образования. TSUTMB. URL: <http://www.tsu.tmb.ru>
9. Валеев Р. Г. Освітнє право України: навч. посібник. Луганськ, 2011. 287 с.
10. Журавський В. С. Вища освіта як чинник державотворення і культури в Україні. К.: Ін Юре, 2003. 416 с.
11. Taylor S., Rizvi F., Lingard B., Henry M. Education Policy and the Politics of Change. London: Routledge, 1997.
12. Савельев В. Проблемне поле освітньої політики в Україні. *Філософія освіти*. 2005. № 2. С. 78–94.
13. Гальперіна В. О. Освітня політика в трансформаційному суспільстві: соціально-філософський аналіз: автореф. дис. ... канд. філос. наук. К., 2003. 17 с.
14. Клепко С. В. Філософія освіти в європейському контексті. Полтава: ПОШПО, 2006. 328 с.
15. Державна науково-технічна та інноваційна політика, її сутність, цілі й принципи. URL: <http://library.if.ua/book/72/5273.html>.
16. Ресурсы инноваций: организационный, финансовый, административный: учеб. пособие для вузов. Под ред. И. П. Николаевой. М. : ЮНИТИДАНА, 2003. 352 с.

Добробог Людмила Миколаївна,
старший науковий співробітник
наукової лабораторії соціологічного моніторингу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ ПУБЛІЧНОГО І ПРИВАТНОГО ПРАВА

Інтенсивний розвиток системи права протягом останніх десятиліть вносить певний дисбаланс у традиційну схему розташування елементів цієї системи, вказує на «розмивання» чіткої межі між публічним і приватним правом. Проте з'ясування дійсних основ публічного і приватного права є надзвичайно важливим, особливо для законодавчої зокрема і правотворчої загалом діяльності, і в подальшому для ефективної правозастосовної діяльності.

Питання поділу права на приватне і публічне, юридична природа останніх, співвідношення, критерії розмежування, взаємодія та взаємовплив доволі активно розглядаються у вітчизняній і зарубіжній юридичній науці. Зокрема слід згадати таких дослідників вказаних питань як Банчук О., Борисевич С., Бублик В., Гончарук О., Дорохін С., Дронів Б., Знаменський Г., Ільїна О., Ковальчук А., Макух О., Мамутов В., Тихомиров Ю., Худяков А., Черепакін Б., Шабунін А., Шапталю Н. та ін. Водночас, незважаючи на велику кількість праць, питання ро-

змежування публічного і приватного права залишається актуальним.

Термін «публічний» використовується у чинному законодавстві. Так, наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 2 Цивільного кодексу України, учасниками цивільних відносин є держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права.

П. 15 ст. 3 Кодексу адміністративного судочинства України містить визначення публічної служби: «публічна служба – діяльність на державних політичних посадах, професійна діяльність суддів, прокурорів, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, дипломатична служба, інша державна служба, служба в органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування». Ч. 1 ст. 17 цього самого Кодексу містить термін «публічно-правові спори», а ч. 2 цієї самої статті зазначає: «Юрисдикція адміністративних судів поширюється на публічно-правові спори ... спори з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби». Не можемо не зазначити, що радянські науковці дещо по-іншому підходили до розгляду даного питання. Так, О.С. Іоффе та М.Д. Шаргородський зазначали, що поділ буржуазного права на публічне та приватне виражає властиву капіталізму антагоністичну суперечність між інтересами індивіда та колективу, що зумовлюється пануванням приватнокапіталістичної власності.

Приватне право розвивається одночасно з приватною власністю. Незастосовуваність поділу на публічне і приватне до соціалістичного права виражає властиве соціалізму гармонійне поєднання суспільних і особистих інтересів, яке ґрунтується на неподільному пануванні при соціалізмі колективної, соціалістичної власності. Кожна з галузей радянського права відображає специфіку певного комплексу соціалістичних суспільних відносин [1, с. 350].

У цілому зрозуміла така позиція авторів, оскільки радянський тип держави, що ґрунтувався на марксистсько-ленінській ідеології, не виокремлював індивідуальність (приватність) як таку. Відтак поняття «приватна власність», «приватний інтерес» розглядалися як невластиві радянському праву і характерні для буржуазних держав. На перше місце держава такого типу, звісно, ставила колектив, колективну власність, інтереси колективу. Зламати індивідуальне і підпорядкувати особу колективу було головним завданням системи виховання.

Зауважимо, ще в 1915 р. Л.Л. Герваген зазначав, що в усіх країнах і в усіх народів закони (а за цим і право взагалі) розділяються і розділялися на дві великі сфери, на закони публічного права і на закони приватного, цивільного права [2, с. 5]. Для національних правових систем романо-германської правової сім'ї (сім'ї континентального права) є характерним поділ права на публічне і приватне, що пов'язане із рецепцією римського права. Саме в Давньому Римі вперше усвідомили важливість виокремлення приватного та публічного у праві. Вони були першими, хто вважав цей поділ природним, так як він відображає природні відносини між державою і приватною особою і судова практика та юриспруденція Риму класичного періоду виробила такий підхід до системи права. З цього приводу давньоримський юрист Ульпіан висловлювався так: публічне право відноситься до положення римської держа-

ви, приватне – до користі окремих осіб.

Дослідивши погляди українських вчених-юристів ХІХ – початку ХХ століття на проблему розмежування публічного і приватного права, О. Банчук визначив значення поділу права на публічне та приватне, яке «полягає в необхідності додержання нормотворцем при врегулюванні суспільних відносин принципу «публічним відносинам – публічно-правовий інструментарій, а приватним відносинам – приватно-правовий метод». А при правозастосуванні учасники відносин мають усвідомлювати існування загальнодозвільного та спеціально-дозвільного принципу» [3, с. 4].

Однак для методологічної точності слід зауважити, що на приватне і публічне поділяються не стільки галузі національного права, скільки норми права, оскільки до складу відповідних галузей та інститутів національного права входять норми як приватного, так і публічного права, хоча для кожної галузі права частка тих чи інших є різною, що і дозволяє говорити про те, що до публічного права належать передусім конституційне право, кримінальне право та ін. До того ж у різних європейських державах поділ норм права за публічно-правовими і приватноправовими сферами доволі різниться. Наприклад, як зазначає В. Ковязін, у Франції до приватного права традиційно відносять, окрім власне цивільного права, також право торгове, цивільно-процесуальне і навіть кримінальне, оскільки велика частина розпоряджень останнього направлена на захист приватноправових відносин. Приватними визнаються і такі галузі, в яких норми приватного і публічного характеру найтіснішим чином переплетені: трудове право, сільськогосподарське право, право промислової власності, авторське, транспортне, лісове, гірське, страхове, міжнародне приватне право.

Деякі французькі учені вважають вищезгадані галузі, а також кримінальне і цивільно-процесуальне право, особливим різновидом «комплексних галузей» права. Ця сама модель сприйнята в Бельгії і Нідерландах.

У ФРН процесуальне право завжди визнавалося публічним правом. Що стосується трудового права, то, згідно з превалюючою в німецькій юридичній літературі точкою зору, його слід розглядати як комплексну галузь. Такої самої моделі дотримується право Швейцарії, Італії, Іспанії, Австрії, Росії [4, с. 17].

Крім того, розмежування не можна проводити на підставі того, що всі майнові права складають сферу приватного права, всі інші – немайнові права – сферу публічного права, про що писав Ф.П. Будкевич: є лише два права: особисте, що визначає особистий стан кожної людини (державне право), і майнове, що визначає її майновий стан (цивільне право) [5, с. 5]. Однак такий поділ права не повністю відповідає концепції поділу права на приватне і публічне, так як, наприклад, сімейне право, яке охоплює норми про опіку та піклування (визначає особистий стан кожної людини) є приватним правом, а право держави на установлення обов'язкових платежів і зборів (визначає майновий стан) – є публічним правом.

Наступне, на що необхідно звернути увагу досліджуючи публічне та приватне право, це, як правильно зазначила О.Г. Харитонова [6, с. 7], поперше, що хоча право в цілому має офіційний, державний (автор, як видається, говорячи про державний характер права, схиляється до нормативістської

концепції праворозуміння, відповідно до якої право фактично ототожнюється із законом (у широкому розумінні останнього), не поділяючи в цілому цю думку, погоджуємося із дійсно офіційним характером права) і в цьому розумінні публічний характер, слід мати на увазі, що поняття «публічне» може застосовуватися у юриспруденції також і в більш широкому значенні. В такому аспекті термін, що розглядається, належить тільки до тієї частини права, яка «має відношення до функціонування держави як суб'єкта правовідносин; по-друге, публічне та приватне право – це не галузі, а сфери, зони права, котрі іноді називають «надгалуззями». Додамо, що, досліджуючи правозастосовні аспекти системи права, В. Карабань акцентує увагу на такому: галузева належність актів законодавства визначається, виходячи з галузевої належності правових норм, які у ньому викладені, а не навпаки. За таких умов автор доходить висновку, що галузеву належність правових норм, які викладаються у нормативно-правовому акті, необхідно виявляти залежно від змісту перших, хоча це є доволі складною проблемою, так як права та обов'язки суб'єктів правовідносин у положеннях законів встановлюються не тільки прямо чи опосередковано, але й впливають з них [7, с. 50].

Як вдало зазначив А. Нечай, «пошуки ознак «публічного» та «приватного» у суспільних явищах є досить складними і довготривалими. З кінця XIX ст. і до сьогодні юристи досліджують різні підходи до їх встановлення. Деякі з ознак були політично кон'юнктурними і навряд чи можуть застосовуватися нами сьогодні. Але інші, як зазначалося вище, є досить цікавими та корисними для сучасного дослідження рис «публічного» та «приватного», притаманних різним суспільним явищам» [8].

Отже, і до сьогодні тема розмежування приватного і публічного права є вкрай актуальною для дослідження, адже від її розв'язання безпосередньо залежить і правове регулювання, і правотворчість, і правозастосування. В юридичній науковій літературі склалося декілька теорій розмежування приватного права і публічного. Однак серед них найбільш обґрунтованими і такими, що не спростовуються і реаліями юридичної діяльності в сучасний період розвитку суспільства, є теорія субординації і теорія юридичної централізації та децентралізації.

1. Иоффе О.С., Шаргородский М.Д. Вопросы теории права. М., 1961.
2. Герваген Л.Л. На чем основано разделение права на публичное и частное, гражданское? Пг. : Тип. М. А. Александрова, 1915.
3. Банчук О.А. Проблема розмежування публічного та приватного права у правовій думці України XIX – початку XX століття. К., 2007.
4. Ковязин В.В. О системе частного права. *Сборник научных трудов юрид. факультета*. Вып. 4. Ставрополь : СевКавГТУ, 2004. С. 17–19.
5. Будкевич Ф.П. Гражданское уложение. Система и план кодификации законов. Варшава, 1905.
6. Харитоновна О.Г. Поділ права на приватне та публічне: теоретичні питання. *Вісник Хмельницького ін-ту регіонального управління та права*. 2002. № 2. С. 7–9.
7. Карабань В. Правозастосовні аспекти системи права. *Право України*. 2006. № 5. С. 48–52.
8. Нечай А.А. Правові проблеми регулювання публічних видатків в державі. URL: <http://studrada.com.ua/content/14page=8>.